

Medborgarkontor, subalternitet och reglering av fattigdom

Den här texten är ett första (stökigt) utkast till en artikel riktad till ett special issue om fattigdom i socialvetenskaplig tidskrift. Den är också för lång och utan slutdiskussion. Jag baserar artikeln på ett bredare projekt som jag skriver på kring medborgarkontor i marginaliserade bostadsområden och försök att jobba med att Antonio Gramscis texter och reception i relation till det sociala arbetets forskning och praktik.

Inledning

Shirin vände sin blick upp i taket på ett antydande vis, uttalade några tysta ord på dari och vände sig tillbaka mot samhällsvägleddaren Fatmeh. Shirin och Fatmeh log och skrattade. Jag hade frågat Shirin om vilken betydelse som medborgarkontoret hade för henne. Hon hade svarat mig: "Först kommer Gud sen kommer Fatmeh". Svaret var föga förvånande. Under det halvår som jag hade följt det dagliga arbetet på ett medborgarkontor i ett så kallat "särskilt utsatt område" hade jag sett många personer komma till medborgarkontoret för att söka vägledning för att navigera sig fram i ett åtstramat och villkorat välfärdssystem, utstaka vägar i en restriktiv migrationsregim där rätten att stanna var satt på undantag, samt hur besökare relationer till arbets- och bostadsmarknaden präglades av ojämlikhet och otrygghet.

Medborgarkontor i marginaliserade bostadsområden är verksamheter som verkar i det fördolda och är lokaliserade i den kommunala förvaltningens periferi. Detta är också påfallande i forskningen om medborgarkontor, som är nästintill obefintlig (se t.ex. Bostedt, 1995). Trots medborgarkontorens perifera position, både inom välfärdssystemet och det urbana landskapet, är medborgarkontoren på samma gång sociala rum som tycks erbjuda ett epistemologiskt privilegierat perspektiv för att avläsa den nuvarande konjunkturs sociala, politiska, ekonomiska och kulturella förhållanden.¹ Detta är särskilt påtagligt när det kommer till möjligheten att få syn på hur fattiga och arbetslösa navigerar inom de institutionella former som reglerar ekonomiska relationer i samhället – såsom välfärdssystemet, arbetsmarknaden och kreditsystemet.

I den här artikeln gör jag ett nedslag i det dagliga arbete som äger rum på medborgarkontor i marginaliserade bostadsområden för att ställa frågor om arbetslöshet, fattigdom och det sociala arbetets roll, utgångspunkter och möjligheter i ett områdesbaserat arbete. Syftet med artikeln är att utforska och analysera hur personer med ekonomiska bekymmer får vägledning att navigera inom välfärdssystemet och ekonomiska institutioner. Jag är intresserad av att försöka begripa vilken betydelse som samhällsvägledningen har för att hantera ekonomiskt prekära livssituationer, det kan handla om situationer där personer lever i fattigdom och är beroende av försörjningsstöd, är nyanlända och saknar arbete, lönearbetar under prekära anställningsvillkor eller i rollen som konsument. Samhällsvägledningsmötena erbjuder en inblick i alla dessa ekonomiska relationer, positioner och situationer. Utifrån ett mera teoretiskt perspektiv betraktar jag samhällsvägledningen som en ingång till att förstå en relationell praktik och process präglad av samtyckesproduktion i förhållande till subaltern grupper.

¹ Begreppet konjunktur skall inte här förstås i dess alldagliga användning, utan som en historisk situation karaktäriserad av en specifik konfiguration och instabil jämviktsbalans mellan olika styrkeförhållanden (Gramsci, 1971; Hall & Massey, 2010). Konjunktursen kan förstås som en beskrivning av en specifik "tidsanda", i likhet med en epok, men betydligt kortare och infärgad av politiska händelser och kamper.

Medborgarkontor i marginaliserade bostadsområden, likt andra områdesbaserade program och insatser som har inrättats för att motverka segregation under de senaste decennierna, förstås i relation till strukturella och kapitalistiska utvecklingsprocesser. Ett huvudantagande som vägleder artikeln är att kapitalismens ojämna spatiala utveckling kontinuerligt producerar subalternna grupper och geografier som destabiliserar de premisser som liberala demokratier och kapitalistisk samhällsformationer vilar på (Brenner & Theodore, 2002; Gramsci, 1926/1978; Harvey, 2014; Jazeel & Legg, 2019). Om sociala grupper är kringskurna från rätten till arbete, lever under undermåliga sociala och ekonomiska förhållanden, eller har en svag representation i det demokratiska systemet, förefaller ett frivilligt och aktivt samtycke till den representativa demokratin och en arbetsmarknad med fritt lönearbete att vara hotat. Jag menar att detta samtyckes- och hegemoniproblem – som jag kallar för problemet med de subalternna – kan begripas som en grundläggande betingelse för det sociala arbetet som sådant, och ingång till att diskutera centrala politisk-teoretiska frågor inom det sociala arbetet beträffande relationer mellan styrande och styrda och subalternas representation, röst och inkludering.

Socialt arbete, förstådd som en praktik lokaliserad i spänningen mellan det *politiska samhället* och *civilsamhället*, uppfattas här vara centrerat kring uppgiften att organisera ett samtycke hos subalternna grupper till hegemoniska projekt (Garrett, 2020; Gramsci, 1971).² Det kan vara projekt som vägleds av subalternas materiella villkor, tystade historier och heterogena intressen, likväl som projekt baserade i dominerande gruppers intressen. Jag förespråkar här en ”översättning” av den italienske marxisten, aktivisten och politiska fången Antonio Gramscis tänkande till vår nuvarande konjunktur för att analysera de villkor som utmärker vår samtid och utveckla en politisk-teoretisk grund för ett *organiskt socialt arbete* – ett begrepp som jag kommer att utveckla genom artikeltexten (Thomas, 2023:7-10).

Artikeln baseras på en etnografisk studie av medborgarkontor i marginaliserade bostadsområden under perioden maj 2019 och januari 2020. Med stöd i den relationella etnografins utgångspunkter och kritik av den etnografiska forskningens tendens att fastna i en ”substansontologi”, där fokus ligger på isolerade grupper, organisationer och geografiska platser, har jag haft ambitionen att konstruera ett etnografiskt studieobjekt som är relationellt (Desmond, 2014). Samhällsvägledningen ses här som ett sådant ”relationellt objekt” som binder samman boende i marginaliserade bostadsområden med samhällsvägledare i olika praktiker, teknologier och processer som utmärker samtyckesproduktionen och inbegriper alltifrån samarbete, utbildning, styrning, disciplinering till omsorg. Begreppet navigering utgör ett samlande begrepp för

² Gramscis (1971:12) begrepp politiskt samhälle och civilsamhälle kan förstås som en distinktion inom en samhällsformations ideologiska nivåer, där det politiska samhället utgör den institutionella apparat som vi förknippar med olika statliga funktioner och maktutövning via lagen och civilsamhället med olika sammanslutningar, föreningar, religiösa församlingar och medier som är oberoende från staten och där makt måste utövas och vinnas genom samtycke.

att fånga in den relationella dynamik som utspelas inom samhällsvägledningen, kännetecknad av rörelse framåt, utforskande, meningsskapande och sökande efter kompromisser i en framtid som är obestämd (Cante et al., 2023). Förutom den etnografiska djupstudien av ett enskilt medborgarkontor, ingår fyra andra medborgarkontor i marginaliserade bostadsområden i studien där studiebesök, enskilda intervjuer och gruppintervjuer har genomförts med samhällsväglare, teamledare och chefer.

Studien visar hur den navigering som utspelas inom samhällsvägledningen kan förstås som en balanserande, finjusterande och reglerande process. Å ena sidan genom sitt försök att producera samtycke, uppmåna och forma boende i linje med det politiska samhällets dominerande institutionella former. Å andra sidan genom handlingar som utmanar en orättvis behandling av arbetslösa och fattiga med en långtgående exploatering på arbetsmarknaden och tvång inom statsapparaten, vilka kan undergräva centrala principer inom en liberal demokrati och ideologiska föreställningar om ekonomiska relationer som grundade i ett kontraktsförhållande mellan jämlikar.

Bakgrund och tidigare forskning - områdesbaserad urbanpolitik och medborgarkontor

Medborgarkontor i marginaliserade bostadsområden uppfattas som en av många områdesinsatser som har inrättats under de senaste decennierna för att reglera de negativa konsekvenserna av städernas ojämna utveckling. Segregationsforskare har i åtskilliga studier visat att svenska städer har blivit mera segregerade sedan början av 1990-talet (Andersson & Holmqvist, 2019; Hedman & Andersson, 2015; Scarpa, 2016). Mellan 1990 och 2014 har antalet områden med en hög koncentration av låginkomsttagare ökat från 44 till 103 (Regeringen, 2018). Den negativa segregationsutvecklingen drivs primärt av en ökad ekonomisk ojämlikhet, både utifrån skillnader i förvärvs- och kapitalinkomster (Andersson & Holmqvist, 2019). Samtidigt är segregationen starkt relaterad till etniska skiljelinjer, där en territoriell stigmatisering utifrån rasistiska logiker och koloniala diskurser har bidragit till att reproducera segregationen (Backvall, 2019; Mack, 2023). Från politiskt håll har segregationsutvecklingen väckt starka reaktioner och resulterat i olika policyexperiment för att motverka situationen (Grander, Roelofs, & Salonen, 2022).

Även om områdesprojekt initierades redan under slutet av 1960- och 1970-talet i såväl eftersatta innerstadsdelar som nybyggda miljonprogramsområdena med utvecklade boendemiljöer (Grander et al., 2022), var det först under slutet av 1980-talet och början av 1990-talet som mera utvecklade urbanpolitiska program började ta form. Storstadsutredningen, som tillsattes 1988 av den socialdemokratiska regeringen, genomförde en omfattande kartläggning av levnadsförhållandena i Stockholm, Göteborg och Malmö och presenterade grunddragen för en statlig urbanpolitik med förnyelseinsatser i storstädernas

”minst attraktiva bostadsområden” (SOU 1990:36). Urbanpolitikens framväxt har, både i den internationella och nationella forskningen, länkats samman med en kapitalistisk omstrukturering, en övergång från Fordism till post-Fordism och framväxten av en storstadsregionalism (Allen & Cars, 2017; Andersson, 2006; Brenner, 2004; Stigendal, 2016).

Storstadsutredningen utmynnade aldrig i något policyprogram, men idéerna vidareutvecklades i olika policyexperiment och statliga utredningar under 1990-talet som ledde fram till det första nationella områdesprogrammet ”Särskilda insatser i invandrartäta områden” 1995, och sedermera lanseringen av storstadspolitiken som politikområde 1998. Storstadspolitiken hade en tudelad målsättning, dels att producera storstadsregionerna till nationella tillväxtmotorer, dels att ”bryta segregationen” och vända utvecklingen i storstädernas socialt utsatta områden. Regeringen investerade fyra miljarder i lokala åtgärdsprogram i 24 stadsdelar för att utjämna levnadsvillkoren i storstäderna. Åtgärdsprogrammen samlade en mängd olika projekt, såsom deltagardemokratiska forum bland boende, mobilisering av skolan som en öppen mötesplats för barn, föräldrar och civilsamhällesaktörer, kulturprojekt bland barn och unga, utbildning för lärare att möta flerspråkiga barn och arbetsmarknadsprojekt för arbetslösa med socialbidrag. Storstadspolitiken vittnade om införandet av nya styrformer inom välfärdspolitikens område, kännetecknade av decentralisering, tvärsektoriell samverkan, partnerskap och statliga teknologier för att aktivera marginaliserade grupper (Andersson, 2006; Andersson & Musterd, 2005; Bunar, 2011; Dahlstedt, 2008). Resultatet av storstadspolitikens områdessatsningar kritiserades emellertid för att sakna tillräcklig kapacitet för att påverka strukturella problem och nå uppsatta målsättningar, trots att åtgärderna haft positiva effekter för enskilda hushåll och individer (Palander, 2006; SOU 2005:29).

Framväxten av den områdesbaserade urbanpolitiken och medborgarkontor både tangerar och korsbefruktar varandra. De första medborgarkontoren lanserades under slutet av 1980-talet och början av 1990-talet som ett svar på en statlig omstrukturering, nedskärning av statlig service och introduktion av decentraliserade styrformer (Bostedt, 1995). Medborgarkontoren återspeglade en ambition om en förnyelse av den offentliga sektorns i linje med ökade krav på effektivitet, decentralisering av politisk makt, informationsteknologiska innovationer och ett förändrat medborgarideal.

Botkyrka kommun hade en framträdande roll i utvecklingen av medborgarkontor i en svensk kontext, och kan kasta ljus på medborgarkontor som urbanpolitiskt projekt. År 1987 inrättade Botkyrka så kallade servicestugor i stadsdelarna Fittja och Norsborg. Servicestugorna sågs som en realisering av kommunförvaltningens ”nya kundinriktade filosofi” och skulle fungera som en ”informationscentral med nära kontakt till kommunens invånare” (Botkyrka kommun, 1987). Servicestugorna integrerades i det lokala förnyelsearbete som pågick i stadsdelen Fittja (Jensfelt, 1988). Fittjaprojektet samlade flera

områdesinsatser för att förbättra den lokala servicen, öka kvarboendet, korta pendlingstiderna och realisera de boendes drömmar. Den vägledande ambitionen var att de boendes outnyttjade resurser skulle frigöras till en central drivkraft i förnyelseprocessen. Servicestugan samlade personal från olika samhällsaktörer: kommunen, Botkyrkabyggen och Arbetsförmedlingen. I en utvärdering skrev man: "Servicestugan utgör en etablerad plattform för mobilisering och successiv problemlösning. Den kommer att behövas under lång tid i förstärkningsarbetet i förnyelseprocessen. Den kommer också att behöva vara flexibel för att kontinuerligt anpassas till utvecklingen i Fittja" (ibid:74).

Under slutet av 1990-talet och början av 2000-talet presenterades medborgarkontor i statliga utredningar och policydokument som en möjlig verksamhet för att stärka och bredda den "demokratiska infrastrukturen" (ref). I den socialdemokratiska regeringens förslag på en ny demokratipolitik skrev man att många "långtidsarbetslösa drabbats av ett politiskt utanförskap, med ett försvagat politiskt självförtroende och där relationen till politiker och det politiska systemet alltmer präglas av misstro och vanmakt" (Prop. 2001/02:80, s.35). Storstädernas förorter utgjorde ett återkommande exempel i de politiska diskussionerna om de rumsliga skillnader i politisk representation (Dahlstedt, 2005). I den storstadspolitiska propositionen, *Utveckling och rättvisa – en politik för storstaden under 2000-talet*, framhövdes medborgarkontorens roll för att stärka den lokala demokratin i de utsatta stadsdelarna:

Statliga och kommunala myndigheter borde sträva efter att samhällsinformationen nå alla oavsett härkomst och etnisk bakgrund, och efter att den är anpassad till mottagarnas skilda behov och förutsättningar. Regeringen bedömer [...] i denna proposition att medborgarna i de utsatta stadsdelarna bör få tillgång till gemensamma kontor för såväl statliga som kommunala myndigheter. Sådana medborgarkontor bör kunna fungera som en kontaktpunkt och spela en viktig roll för utvecklingen av den lokala demokratin (1997/98:165, s.119).³

Med regeringsskiftet 2006 avvecklas storstadspolitiken som eget politikområde och en fragmentering av urbanpolitiken ägde rum. På den nationella nivån lanserades en *Urban utvecklingspolitik* som en del av Alliansregeringens hegemoniprojekt att "bryta utanförskapet", där kommuner med utanförskapsområden i både storstäder och mellanstora städer kunde välja att teckna lokala utvecklingsavtal med regeringen för att intensifiera sitt arbete i dessa områden. Den *Urbana utvecklingspolitiken* hade inte några särskilt avsatta finansiella resurser och blev ett förhållandevis osynligt och uddlöst program. I stället skulle slutet av 00-talet och början av 2010-talet bli en

³ Prop. 1997/98:165 Utveckling och rättvisa – en politik för storstaden på 2000-talet, s. 119

tidperiod som karaktäriserades av ett kommunalt experimenterande med urbana välfärdsprogram och stadsutvecklingsprojekt i marginaliserade bostadsområden (Karlsson, 2016).

Forskare har beskrivit den urbanpolitiska utvecklingen i termer av kommunledd gentrifiering och nyliberal urbanism, där allmännyttans förändrade villkor och marknadsorientering i och med lagändringen 2011 har framhållits som en kritisk vändpunkt och tillbakagång för en social bostadspolitik (Grander, 2018; Thörn, Sernhede, & Lindgren, 2023). Järvalyftet i Stockholm och centrumförnyelsen i Landskrona är två av de tydligaste exemplen på en vändning mot en entreprenörsurbanism och nyliberal stadsutveckling i marginaliserade stadsdelar (Baeten & Listerborn, 2015; Tahvilzadeh & Kings, 2018; Thörn & Polanska, 2023). Samtidigt skall entreprenörsurbanismen inte betraktas som uniform, vilket Malmö stads områdesprogram under början av 2010-talet vittnade om. Malmö områdesprogram återspeglade en entreprenöriell ansats som var mindre vägled av en strikt marknadsorientering och mera inlemmad i en social innovations- och hållbarhetsdiskurs (Haglund, 2014). Malmökommissionens underlagsrapporter slog ett starkt slag för att utveckla en urban välfärdspolitik med fokus på jämlikhet, hållbarhet och hälsa.

Sedan mitten av 2010-talet har den områdesbaserade urbanpolitiken dominerats av polisens tal om utsatta områden. Under hösten 2014 lanserade Rikskriminalpolisen (2014) den första kartläggningen av kriminella nätverks påverkan på lokalsamhället, och inte mindre än 51 bostadsområden klassades som utsatta. Det var i en historisk situation som utmärktes av flera samtidiga omständigheter, till exempel en mobilisering av urbana sociala rörelser med unga i förorten som ifrågasatte legitimiteten i områdesbaserade utvecklingsprojekt (Tahvilzadeh & Kings, 2018), en urban revolt under sensvåren 2013 som synliggjorde spänningar i samhället (Dikeç, 2017; Schierup, Ålund, & Kings, 2014) samt riksdagsvalet 2014 med stora framgångar för Sverigedemokraterna och en omritad karta av det politiska landskapet. Den områdesbaserade urbanpolitiken fick med polisens inträde en mer revanschistisk inriktning där sociala problem blev alltmera kriminaliserade. Skiftet har beskrivits av forskare som en övergång från "welfare to warfare" (Thapar-Björkert, Molina, & Rana Villacura, 2019), där marginaliserade bostadsområden hamnat i fokus för utvecklingen av en svensk anti-gängpolitik.

Ett samlande argument från denna bakgrund och forskningsgenomgång är att den områdesbaserade urbanpolitikens präglats av ett försök att skapa ett aktivt samtycke bland boende i marginaliserade bostadsområden under de senaste decennierna, som inte lyckats konsolidera i ett hegemoniskt projekt med brett samtycke. Snarare kan den urbanpolitiska vändningen mot "lag och ordning" läsas som en hegemonikris och modifiering av formerna för samtyckesproduktion med ökad tonvikt på tvång framför konsensusökande projekt. Hur denna revanschistiska konjunktur formar villkoren för boende i marginaliserade bostadsområden som är arbetslösa, fattiga och med en prekär

position på arbetsmarknaden är svagt belyst i den tidigare forskningen, vilket motiverar denna artikels fokus.

Ojämn spatial utveckling, subalternitet och socialt arbete

Den här artikeln utgår från en Gramsciinspirerad teori för att utveckla en kritisk förståelse av socialt arbete i marginaliserade bostadsområden och försök att bidra till ett samtal om det sociala arbetets utveckling och framtid. Gramscis relevans för det sociala arbetet har uppmärksammats som en möjlighet att utmana inflytandet från nyliberala idéer i det sociala arbetet, engagera sig inom civilsamhällets organisationer och rörelser för att bygga transformativa förändringsprojekt, inta en position i offentliga samtal som "organiskt intellektuell" och som en pedagogisk grund för att stärka blivande socialarbetares kritiska blick på samhället (Askeland & Payne, 2006; Garrett, 2020; Wallace & Pease, 2019). Gramscis tänkande erbjuder inga programmatiska idéer, utan kan snarare förstås som ett verktyg för "tänkande" kring de begränsningar och möjligheter som finns inom en historisk konjunktur, uppfattad som ett spänningsfält av olika styrkeförhållanden. Paul Michael Garrett (2019:93) menar att "Gramsci's writing has the power to invigorate the way we think and practice social work, prompting us to examine the constraints and possibilities of the profession and its potential evolution as part of a more encompassing critical and emancipatory project". Jag hävdar att en särskilt fruktbar ingång till Gramscis tänkande inom ramen för det sociala arbetet är att börja i begreppet subaltern.

Gramscis (1926/1978) text "Some Aspects On The Southern Question" från 1926 erbjuder en ingång till att ställa kritiska frågor om konsekvenserna av en ojämnh kapitalistisk utveckling. I texten behandlar Gramsci problemet med Italiens ojämna utveckling. Norra Italien präglades under början av 1900-talet av en progressiv utveckling och industrialisering, medan södra Italien hade en utbredd fattigdom och agrar ekonomi med feodala inslag. Gramscis uppväxt i Sardinien i södra Italien utrustade honom här med ett slags "dubbelt medvetande"⁴, i meningen av att komma från syd och flytta till den snabbt växande industristaden Turin, vilket gjorde honom medveten om de politisk-teoretiska problem som aktualiserades med en ojämnh kapitalistisk utveckling och villkoren subalternerna grupper. Gramsci synliggjorde de demokratiska legitimitets- och hegemoniproblem som utkristalliserades med den ojämna regionala utvecklingen, och ställde sig frågande om hur en arbetarklasshegemoni kunde uppnås genom sociala allianser mellan industriarbetarna i norr och bönderna i syd. Denna subalternerna problematik kan kasta ljus på den områdesbaserade urbanpolitik som uppstod under 1990-talet i

⁴ Dubbelt medvetande användes W.E.B Du Bois i boken *The Souls of Black Folk* för att beskriva erfarenheten av att vara svart i ett rasistiskt samhälle och ständigt betrakta sig själv utifrån andras blickar. Gramscis beskrivning av Italiens stigmatisering och rasism kring de från södra Italien kan tolkas i linje med Du Bois idéer om det dubbla medvetandet (se t.ex Camp, 2022).

Sverige, då storstädernas ojämna utveckling började intensifieras med en storstadsregional politik som har forcerat fram regionala ojämlikheter, gentrifiering och ökad segregation. Hur denna urbana process skall legitimeras från de sociala grupper som marginaliserats i samband med den kapitalistiska urbaniseringen tangerar samma problematik som Gramsci adresserade i ”frågan om syd”.

Mot denna bakgrund kan det mera välkända begreppet hegemoni hos Gramsci (1971) förstås, inte som en startpunkt för undersökningen, utan som ett svar på det problem som subalternerna grupper aktualiserar i liberala demokratier och kapitalistiska samhällen. Begreppet hegemoni har sitt etymologiska ursprung i ordet *hegemon*, som bokstavligen betyder ledare, och refererar till en maktutövning som är grundad i ett moraliskt och intellektuellt ledarskap som har kapacitet att uppbåda samtycke och konsensus hos de styrda (Gramsci, 1971:57), snarare än att vara en maktutövning som är grundad i tvång, lagen eller andra formella bestämmningar. Hegemonibegreppet aktualiserar härmed kritiska frågor om förhållandet mellan styrande och styrda inom ramen för ett kapitalistiskt samhälle och liberal demokrati, där enskilda individer uppfattas uppbära fri- och rättigheter att ingå kontrakt, välja politiska representanter och där ”everyone is a legislator” (Gramsci, 1971:266). Men som Gramsci (1971:182) är noga med att påpeka existerar det alltid en närvaro av tvång i hegemoniska maktrelationer och projekt, vilket gör att analyser av hegemoni, makt och samtycke bör försöka belysa hur det ”instabila jämviktsförhållandet” mellan samtycke och tvång etableras.

Begreppet subaltern materialiserar denna politisk-teoretiska problematik och är en kategori som är relaterad till såväl ekonomiska som politiska ojämlikhetsrelationer. Subaltern är starkt förknippade med klass och kapitalistiska relationer, men kan inte reduceras till den ekonomiska nivå utan bör snarare begripas intersektionellt (Crehan, 2016). Begreppet subaltern är, som Gramsciforskaren Joseph Buttigieg (Buttigieg, 2013:36) hävdar, ett begrepp som alltid förekommer i plural och samlar ett komplex av sociala skillnader. Tillskillnad från en populär tolkning av subalternitet som ett uttryck för exkludering och avsaknad av röst, representation och möjligheter till social mobilitet (se t.ex. Spivak, 1988), hävdar jag att subalternitet måste begripas som ett tillstånd som det politiska samhället aktivt söker upp och försöker inkorporera i deras politiska projekt. Enligt Thomas (2023:121) vittnar kategorin subaltern om hur moderna stater inte kan definieras utifrån en distinktion och separation mellan det politiska samhället och civilsamhället, utan snarare hur det politiska samhällets konstitutiva grund, legitimitet och kontinuerliga förnyelse sker i relationen till civilsamhället och de subalternerna. Denna politisk-teoretiska grund för att förstå staten och relationer mellan de styrande och styrda placerar det sociala arbetet i en ytterst kritisk position och funktion i staten, eftersom de har en direkt kontakt med subalternerna och uppgift att producera samtycke till olika hegemoniska projekt. Som nämnts tidigare kan

det sociala arbetet realisera olika projekt, både för att utvidga och begränsa subalternas aktivitet, röst och representation. Vad som är viktigt att understryka i sammanhanget är att begreppet subaltern refererar till liminalitet, rörelse, blivande och en väg till politisk subjektivitet och autonomi (Modonesi, 2014). Att tala om subalternitet inom det sociala arbetet förutsätter således ett erkännande av möjligheten hos subalternas grupper till frigörelse, autonomi och realisering av en social och politisk förändring.

Problemet med denna blivandeprocess är emellertid hur subalternas grupper, som heterogena och fragmenterade, kan formuleras till en social och politisk kraft. Denna politisk-teoretiska problematik har funnits påtagligt närvarande i det sociala arbetets moderna historia, radikala inriktningar och ambitioner om samhällsarbete. Med stöd i Gramscis begreppsapparat benämner jag dessa strävanden för ett *organiskt socialt arbete* som kontinuerligt formas i relation till historisk-materiella villkor, i nära relation och samverkan med civilsamhällets organisationer och rörelser och med utgångspunkt i metoder som lyckas identifiera och organisera ett aktivt samtycke hos subalternas som grund för en social och politisk förändring.

Metod och material – en relationell etnografi

Denna studie är genomförd inom ramen för mitt pågående avhandlingsprojekt ”Den urbana frontens politik 1988-2022”, som är en konjunkturrell analys av den svenska urbanpolitikens framväxt och utveckling under de senaste decennierna. På grund av utrymmes- och framställningsskäl valde jag att plocka denna delstudie åt sidan från avhandlingen.

Tanken bakom den etnografiska studien av medborgarkontor i marginaliserade bostadsområden var att identifiera ett socialt rum på den ”urbana fronten”, där ett spänningsfält mellan det politiska samhället och civilsamhället realiserades på en konkret mikronivå. Medborgarkontor kan kortfattat beskrivas som kommunala verksamheter dit kommuninvånare kan vända sig för att få stöd och hjälp i olika typer av myndighetsärenden. Det kan handla om att få hjälp att läsa, tolka eller förklara information, stöd i kontakter med myndigheter och vägledning om var man kan vända sig med olika frågor.

Bakgrunden till studien hade växt fram när jag arbetade som socialsekreterare i Skärholmen med unga vuxna. Jag tillbringade långa stunder i stadsdelsförvaltningens receptionen för att vänta på att unga skulle dyka upp på mina inbokade möten. Många var försenade, och vissa kom inte alls. I receptionen fanns stadsdelsförvaltningens medborgarkontor, och medan jag väntade på besöken överhörde jag de samtal som utspelades mellan besökare och samhällsväglare. Jag blev intresserad av att få en mera fördjupad förståelse av medborgarkontorens roll i det svenska välfärdssystemet, i synnerhet de medborgarkontor som låg i marginaliserade stadsdelar.

I studien ingår sammanlagt fem kommunala medborgarkontor. Tre av kontoren är lokaliserade i storstäder, och två i mellanstora städer. Urvalet av medborgarkontor har baserats på ett kriterium: medborgarkontoren skall ligga centralt lokaliserade på en bostadsområdesnivå i områden som har socioekonomiska utmaningar. Även om de medborgarkontor som ingår i studien är verksamheter som är öppna för alla kommuninvånare, var det nästintill enbart personer som var arbetslösa, uppbar ekonomiskt bistånd och hade migrationserfarenheter som besökte medborgarkontoren.

Tabell 1.

Medborgarkontor		Empiriskt material
Västra	Storstad	1 Studiebesök 1 intervju with två samhällsväglare 2 enskilda intervjuer med en samhällsväglare och en chef
Östra	Storstad	1 Studiebesök 2 gruppintervjuer med tre respektive fem samhällsväglare 1 intervju med en arbetsledare
Nordöstra	Storstad	3 enskilda intervjuer med samhällsväglare 1 intervju med en chef
Södra	Mellanstor stad	45 dagars deltagande observation 1 gruppintervju med sex samhällsväglare 3 enskilda intervjuer med arbetsledare, projektledare och tidigare samhällsväglare
Norra	Mellanstor stad	1 Studiebesök 1 intervju med två samhällsväglare 1 enskild intervju med en en samhällsväglare 1 intervju med en chef

Metodologiskt är studien inspirerad av den relationella etnografin. Den amerikanska etnografen Matthew Desmond (2014) har varit tongivande för att utveckla en relationell etnografi, särskilt genom den uppmärksammade boken *Evicted* där han studerar reproduktionen av fattigdom i amerikanska städer utifrån relationen mellan hyresgäster och hyresvärdar. Den relationella etnografin invänder mot en etnografi som ensidigt fokuserar på isolerade grupper, geografiska platser eller organisationer. I stället hävdar Desmond att ett etnografiskt studieobjekt skall fokusera på de relationer som utspelas mellan olika aktörer. Desmond (2014:554) skriver att den relationella etnografin “incorporates fully into the ethnographic sample at least two types of actors or agencies occupying different positions within the social space and bound together in a relationship of mutual dependence or struggle”. Medborgarkontor

uppfattas här som ett etnografiskt fält som möjliggör analyser av de relationella processer som äger rum mellan samhällsväglare och besökare som har ekonomiska bekymmer, och hur dessa kommer samman för att navigera institutionella former som reglerar välfärd och ekonomiska relationer. Den relationella etnografen strävar, som Desmond (2014:559) påpekar, att observera "points of contact and conflict" och "to witness the clash first-hand".

Studien har genomförts i två faser. I den första fasen genomförde jag en djupstudie av ett medborgarkontoret Södra, där jag följde det dagliga arbetet under 45 dagar utspridda mellan maj 2019 och januari 2020. Under fältarbetet observerade jag samhällsväglingsmöten och hade informella samtal med samhällsväglare och besökare på medborgarkontoret. Jag satt ofta vid sidan av skrivbordskanten och lyssnade till mötena, observerade vilka frågor som var i fokus och hur de navigerades inom ramen för samhällsväglningen. Det var en byråkratisk miljö med en uppsjö av myndighetshandlingar, brev, blanketter, räkningar och digitala plattformar som besökare behövde hjälp med. Mötena skedde i regel på språk som jag inte behärskade – arabiska, dari, kurdiska, persiska och somaliska – vilket gjorde att samhällsväglarna hade en nyckelroll i projektet för att översätta det som sades under samhällsväglningen och de frågor till besökare. De forskningsmässiga svårigheter som detta innebar för min egen del, hävdar jag, uppvägdes av den utjämning av makt som ägde rum mellan forskare och forskningsdeltagare, möjlighet för besökare på medborgarkontoren att formulera sig på sitt eget språk och den interaktiva dialog som uppstod mellan besökare, samhällsväglare och mig själv.

Fältanteckningar gjorde jag mellan besöken på min mobiltelefon eller anteckningsblock som låg på skrivbordet. Senare på kvällen renskrev jag och utvecklade anteckningarna, vilket ofta innebar ett ytterligare moment av forskning där jag sökte mer information och kontextualisering kring olika händelser som ägt rum under dagen.

Den andra fasen av studien genomfördes under 2020 och bestod av studiebesök på tre andra medborgarkontor runtom i landet för att genomföra intervjuer med samhällsväglare och chefer. Ett fjärde kontor ingick också i studien, men där kunde inget studiebesök genomföras på grund av Covid-19 restriktioner, så fyra intervjuer genomfördes via det digitala mötesverktyget zoom.

Syftet med den andra fasen var att fördjupa, triangulera och pröva frågeställningar som utvecklats under det etnografiska fältarbetet. Intervjuer med samhällsväglare genomförde i grupp, par och enskilt. Jag har haft en intervjuguide som stöd under intervjuerna, men ofta har intervjuerna haft karaktär av utforskande samtal. En strategi som jag använde genomgående i intervjuerna var ett försök att skapa en samskapande kunskapsprocess kring frågan om hur man kan förstå att det kommer så många personer som besöker medborgarkontoren. Denna fråga hjälpte mig att urskilja vad som var specifikt

med medborgarkontorens verksamhet. Vad som karakteriserade intervjuerna var berättelser om medborgarkontorens perifera position inom välfärdssystemet, där samhällsväglare påtalade att det var få som kände till vad ett medborgarkontor är för typ av verksamhet. Det fanns också berättelser om samhällsväglarnas dubbla lojaliteter, att både företräda boende i stadsdelens intressen i relation till andra samhällsinstitutioner och samtidigt själv agera representanter för en kommunal verksamhet.

Navigera välfärdssystemets administrationen av arbetslösa och fattiga

Mellan den första och sjunde i månaden ökade besökarantalet på Södra. Långa köer bildades längs husväggen i väntan på att medborgarkontoret skulle öppna. Anledningen till köbildningen var Arbetsförmedlingens krav på aktivitetsrapportering. Personer som var inskrivna i Arbetsförmedlingens Jobb- och utvecklingsgaranti, Etableringsprogrammet eller uppbar a-kassa behövde varje månad lämna in en rapport där de redovisade sitt deltagande i arbetsmarknadsprogrammen, obligatoriska aktiviteter som de deltagit i eller andra aktiviteter som de gjort för att närma sig arbetsmarknaden. Aktivitetsrapporteringen var ett krav som Arbetsförmedlingen ställde för utbetalningen av ekonomiska ersättningar, såsom aktivitetsstöd och etableringsersättning.

Jag använder aktivitetsrapporteringen som ett inledande exempel för att illustrera hur fattiga och arbetslösa i marginaliserade bostadsområden navigerade en mängd olika villkor inom välfärdssystemet för att erhålla ekonomiskt stöd. På ett mera generellt plan understryker dessa villkor en aktiveringstrend med ökade krav på arbetslösa att vara aktiva för att hantera sin arbetslöshet och bli anställningsbara (Ullestig, 2007). Vad som dock är mindre belyst är en konceptualisering av dessa administrativa aktiveringspraktiker som inbäddade i en hegemonisk apparat, där olika ideologier är materialiserade i dessa praktiker och kontinuerligt försöker organisera ett samtycke hos subalternerna i linje med vissa normer och uppförandekoder.

Aktivitetsrapporteringens institutionell design införlivade en tidsdisciplin som sammanföll med lönearbetets temporalitet, uppmanade arbetslösa att vara disponibla och stå till arbetsmarknadens förfogande, krav på deltagande i obligatoriska aktiviteter, incitament till arbetslösa att agera ansvarsfullt och "frivilligt" söka vägar för att lösa sin situation samt inslag av olika straffmekanismer om kraven inte uppfylldes. Betraktad utifrån en individnivå kan aktivitetsrapporteringen uppfattas som en förhållandevis enkel administrativ procedur, men det som gjorde aktivitetsrapporteringen särskilt beaktansvärd på medborgarkontoren var dess omfattning, närvaro och regelbundenhet, vilket gjorde aktivitetsrapporteringen till en central praktik för att reglera subalternerna grupper som var fattiga och arbetslösa i marginaliserade bostadsområden.

Aktivitetsrapporteringen var ofta rutinartad och reflekterade många gånger ett "stunt samtycke" hos de besökare som kom till medborgarkontoret. I början av december kom två bröder till Södra för att aktivitetsrapportera. De berättade för samhällsvägledaren Yasin att de ville aktivitetsrapportera. Yasin svarade med att vrida sin dataskärm så att de både bröderna kunde se skärmen. Yasin frågade rutinmässigt efter "Mobilt Bank-Id", och pekade instruerande att de skulle ta fram sina mobiltelefoner.

Aktivitetsrapporteringen äger rum på Arbetsförmedlingens digitala plattform. Yasin frågade den ena av bröderna om hans personnummer för att kunna logga in på "mina sidor", samtidigt som han sade åt honom att identifiera sig via Mobilt Bank-Id. Yasin frågade vilka jobb som han hade sökt. Han svarade: "McDonalds den 9 november, ICA den 12 november och City Gross den 15 november". Yasin registrerade de sökta jobben, och pekade på dataskärmen för att stämma av att uppgifterna var korrekta. Brodern var inskriven på arbetsförmedlingens Jobb- och utvecklingsgaranti och berättade att han nyligen hade gjort en praktik på en bilfirma, men att den hade tagit slut och att han nu var hemma. Förutom de inkryssningsbara rutor och rullister som fanns för att registrera den föregående månadens "obligatoriska" och "frivilliga" aktiviteter, fanns det också ett förslag från Arbetsförmedlingen om möjligheten till att påbörja en "Starta-eget kurs". Sådana till synes små distinktioner mellan obligatoriskt och frivilligt, eller uppmaningar om olika program inom arbetsförmedlingens åtgärdsapparat, synliggjorde aktivitetsrapporteringens ideologiska försök att forma och uppmana arbetslösa att agera i linje med vissa normer eller förutbestämda vägar. De olika steg, godkännanden och underskrifter som existerade inom aktivitetsrapporteringen manifesterade det kontraktsförhållande som tycktes existera mellan Arbetsförmedlingen och den arbetssökande, vilket kan tolkas som ett sätt för det politiska samhället att upprätthålla ett samtycke till en given samhällsordningen och arbetsmarknaden hos grupper som är arbetslösa och står utanför löneförhållandet.

Aktivitetsrapporteringen infördes under hösten 2013 av Arbetsförmedlingen med ett uttalat motiv att stärka kontrollen av arbetslösa. Alliansregeringen var tydlig med intentionerna bakom aktivitetsrapporteringen: "Med en sådan skyldighet tydliggörs även att det är den sökande som ytterst har ansvar för sin situation och för att visa aktivitet i arbetssökandet" (Prop. 2012/13:12, s.29). Aktivitetsrapporten var också kopplad till nya sanktionsregler inom Arbetsförmedlingen: sanktioner när en person förlängt tiden i arbetslöshet, misskött sitt arbetssökande eller själv hade orsakat sin arbetslöshet (Lombardi & Vikström, 2019). Differentieringen av olika sanktioner vägledades av en idé att flera och mildare sanktioner skulle användas för att kontrollera arbetssökandet. Aktivitetsrapporten var en central praktik för att stämma av det kontraktsförhållande som upprättats mellan Arbetsförmedlingen och den arbetssökande, samt vid behov utgöra ett underlag för sanktioner.

Kopplingen mellan aktivitetsrapporteringen och risker för sanktioner var närvarande i observationer av samhällsväglingsmöten. Samhällsväglarna försökte navigera detta förhållande, dels genom att utbilda och motivera besökare att agera i linje med arbetsförmedlingens krav, dels genom att hitta vägar för besökare som riskerade att bli utan ersättning att undvika sanktioner. Detta förhållande var också tydligt i intervjuer med samhällsväglare på andra medborgarkontor. Samhällsväglaren Fatima på Västra berättade om det inflöde av arbetslösa som kom till medborgarkontoret för att få hjälp att aktivitetsrapportera när Arbetsförmedlingens lokala kontor stängdes ned.

Det är ju samma som arbetsförmedlingen att de kundresurserna som fanns de hade fullt upp hela tiden, speciellt första till femtonde i månaden då alla skulle rapportera sina aktiviteter och då var det alltid jättemycket folk, om de hjälpte 100 personer om dan i vanliga fall så hjälpte de 150 första till femtonde men allt detta har tagits bort och det är folk som behöver den här hjälpen. Det är ju såna konsekvenser om man gör fel så folk blir osäkra, gör jag fel påverkar det min ekonomi, och nu fick jag ett avdrag här för jag inte hade förstått och då söker man ju ännu mer hjälp och nu finns ingen.

Samhällsväglare förklarade att många kom till medborgarkontoret för att få hjälp att aktivitetsrapportera, trots att de egentligen inte behövde den praktiska hjälpen. Det var snarare i rädslan för att göra fel och bli utan ekonomisk ersättning som de sökte hjälp. Samhällsväglaren Derya på Norra beskrev dessa situationer i termer av att personer ”får ett problem, ett papper hem, att de inte gjort nåt, inte sökt a-kassa eller aktivitetsrapporterat”. I citatet nedan beskriver Derya medborgarkontoret som en verksamhet som arbetslösa och fattiga i marginaliserade bostadsområden kommer till för att försäkra sig om att de förstått Arbetsförmedlingens regler och krav. Samhällsväglningen blir här en relationell praktik som kännetecknas av information, utbildning, översättning och omsorg, vilket bidrar till att producera ett samtycke i en situation präglad av villkorande och ekonomisk otrygghet.

De har fått en varning att de tar bort deras ersättning. Och då hamnar de här. Och då förklarar vi för dem. De är lite oroliga och vill att saker ska bli gjorda. De känner själva att de inte har förstått, och kommer hit direkt från Arbetsförmedlingen till medborgarkontoret. Och de säger: ”Vi har varit hos Arbetsförmedlingen. Jag är arbetslös, men vi vet inte vad de har sagt. Vad de vill från oss att vi ska göra.” Och då förklarar vi. Och behöver vi förklara två-tre gånger eller mer, då gör vi det.

När riskerna för sanktioner och utebliven ersättning riskerade att bli alltför stora för besökare på medborgarkontoret, kunde samhällsvägledningen bli en praktik som sökte vägar för att formulera skäl till att ompröva missgynnande beslut eller manipulera olika system.

När Anwar blev arbetslös under våren 2019 sökte han sig till Södra för att få vägledning i kontakten med Arbetsförmedlingen. Anwar hade jobbat som fastighetsskötare innan han blev arbetslös. Arbetsförmedlingen krävde att Anwar skulle aktivitetsrapportera för att få a-kassa, något som han inte visste hur man gjorde.

Vid det första tillfället som Anwar besökte Södra kom han för sent under för att hinna få hjälp. Han ombads att komma tillbaka nästföljande dag. När Anwar kom till Södra dagen efter, var han märkbart irriterad och gick av och an i väntedelen. Arbetsledaren Annika, som satt upptagen med en familj, tittade ned i tangentbordet samtidigt som hon högt frågade de andra samhällsvägledarna om det var någon som hade "koll på honom". Vid det laget hade alla samhällsvägledare uppfattat att Anwar var irriterad.

Samhällsvägledaren Abdulkadir gick ut i väntedelen för att hjälpa Anwar. De pratade högt med varandra, och Abdulkadir använde händerna för att förstärka sitt budskap. Under loppet av tjugo minuter skulle Abdulkadir vägleda Anwar hur man aktivitetsrapporterade och nyckelordet skulle vara: "visat intresse".

Abdulkadir instruerade Anwar att logga in på Arbetsförmedlingen och letade i rullisten bland de olika alternativ som fanns för att rapportera sökta arbeten tills han hittade "visat intresse". Abdulkadir förklarade för Anwar att man efter det går in på Arbetsförmedlingens hemsida för att leta upp lediga arbeten, och tydliggjorde att man måste hitta minst fem arbeten och att det var viktigt att kolla datumen på arbetena så att de inte var för nya. Det var tydligt att Abdulkadir följde en egen logik i sitt sökande efter lediga jobb. Han förkastade nya arbeten som hade lagts ut de senaste veckorna. Till sist hade Abdulkadir och Anwar enats om fem arbeten som han var intresserad av, bland annat ett arbete som montör på en industri och ett arbete som vaktmästare på en kyrkogård. Alla jobben hade publicerats den föregående månaden, vilket var den månad som Anwar var ålagd att aktivitetsrapportera för. Anwar skickade in sin aktivitetsrapport, där han uppgav att han "visat intresse" för dessa arbeten.

Att lära sig aktivitetsrapportera var i denna specifika samhällsvägledningssituation inte liktydigt med att underordna sig Arbetsförmedlingens krav i realiteten, utan samhällsvägledningen innefattade här en systemmanipulerande praktik för att undvika risker om ekonomiska sanktioner och utebliven ersättning. Abdulkadir och Anwar använde den språkliga tvetydigheten i formuleringen "visa intresse" för att hantera Arbetsförmedlingens krav på aktivitetsrapportering och kringgå det faktum att Anwar inte hade sökt några arbeten under den föregående månaden.

Aktivitetsrapporteringen var ett bestående inslag i det dagliga arbetet på medborgarkontoret och visade hur arbetslösas relation till välfärdssystemet

förmedlades genom administrativa praktiker, där samhällsvägledningen var en relationell praktik som balanserade olika villkor för att organisera samtycke och undvika alltför långtgående sanktioner.

Samhällsvägledningens reglering av arbetsmarknadens prekära villkor

Segregationen mellan olika stadsdelar och bostadsområden uppvisar skillnader i arbetsmarknadsdeltagande, disponibla inkomster och beroende av ekonomiskt bistånd. Medborgarkontoren som ingick i studien var alla lokaliserade i områden med ”stora socioekonomiska utmaningar”, en kategori . En av flera bakomliggande drivkrafter till segregationen kan sökas i vad Doreen Massey (1995) kallar för en spatial arbetsdelning, där en ojämн utveckling och differentiering mellan olika områden har en stark koppling till yrke, utbildning och position på arbetsmarknaden. Segregationen är i den meningen ett uttryck för en social geografi som är skiktade utifrån med klasslinjer. Bland de besökare som kom till medborgarkontoret för att söka stöd och vägledning att navigera arbetsmarknadsrelationer framträdde en arbetsmarknad som präglades av djup osäkerhet, hyperexploatering och arbetande fattiga. Samhällsvägledningen blev här en kompensatorisk praktik som försökte motverka arbetsmarknadsrelationer med tendenser till ett ”ofritt arbete” (Neergaard, 2015), vilket hotade att underminera ideologiska föreställningar om en arbetsmarknad konstituerad av fria, jämlika och kontraktsslutande parter.

Halimas situation kan illustrera denna subaltern problematik, som aktualiseras när legitimiteten för det fria lönearbetet hotas. Halima väntade i närmare två timmar för att få samhällsvägledning om hur hon skulle gå vidare i en konflikt hon hade med hennes arbetsgivare. Anledningen till att hon väntade så länge var att hon ville träffa samhällsvägledaren Abdulkadir, som hon hade ett stort förtroende för. Halima berättade att hon hade arbetat som dagmamma under tre månaders tid utan att få någon lön. Hon såg uppgiven ut och berättade att försökt att nå chefen utan att lyckas. ”Jag har ringt och gått hem dit han bor”, berättade hon.

Daghemsverksamheten var förlagd till en lägenhet som låg i stadsdelen, och det var två andra kvinnor som också arbetade i lägenheten. Halima kände inte kvinnorna personligen. Hon berättade att hon ibland kunde vara ensam i lägenheten med åtta barn. Abdulkadir antecknade noga vad som sades under mötet och ställde frågor till Halima om vad företaget heter, om hon var med i facket, var lägenheten låg och ifall hon visste om de andra fått lön.

Halima berättade att hon var med i facket, men visste inte om de andra som jobbade där hade fått lön. Abdulkadir hjälpte henne att logga in på mina sidor på a-kassan för att kontrollera om något anställningsavtal fanns uppladdat där. Det fanns det inte. Han frågade kvinnan om hon kunde hämta anställningsavtalet och komma tillbaka, och förklarade för henne att facket behövde blandas in.

Företaget som bedrev daghemsverksamheten hade diskuterats bland samhällsvägledarna på Södra. Arbetsledaren Annika hade samlat på sig information om företaget och fått reda på att Arbetsförmedlingen hade beviljat nystartsjobb där, något som hon tyckte var fel. Annika hade också vid ett tillfälle pratat med chefen på företaget. Han menade att han inte hade fått någon ersättning utbetalad från Arbetsförmedlingen och därför inte kunnat betalt ut löner.

Halimas situation uppvisade den prekära arbetsmarknadsposition som många besökare med arbetsmarknadsrelaterade frågor sökte stöd för. Samhällsvägledningen karaktäriserades i dessa fall av information och utbildning kring arbetsrättsliga regler och villkor, men också om att stödja personer att ansluta sig till facket för att öka deras skydd och trygghet på arbetsmarknaden. Samhällsvägledningens samtyckesproduktion gick här ut på att legitimera etablerade former för konflikthantering på arbetsmarknaden.

Detta var särskilt påtagligt i mobiliseringen av en grupp städare som ofta besökte medborgarkontoret för att få vägledning i hur de kunde navigera relationen till sin arbetsgivare. Hassan ingick i gruppen av städare, men hade valt att säga upp sin anställning i städföretaget. Han berättade för samhällsvägledaren Leila att han tvingats att arbeta övertid utan lön, nekats semester och inte fått sin lön utbetalad i rätt tid. Trots att städföretaget inte uppfyllt sina åtaganden, hade Hassan fått problem med A-kassan efter sin uppsägning. De krävde att han skulle inkomma med ytterligare handlingar innan de betalade ut någon ersättning. De ville ha information om ett möte som hade ägt rum på Södra, då en ombudsman från Fastighets fackförbund kommit för att tala med gruppen av städare. Samhällsvägledaren Ahmed hade organiserat mötet, och städarna fick information om regelverk och det stöd som facket kunde erbjuda i samband med konflikter med arbetsgivare.

De arbetsvillkor som gruppen städare konfronterades med på arbetsmarknaden vittnade om en hyperexploatering, det vill säga en exploatering som inte ägde rum inom lönerelationens juridiska regelverk och som riskerade att undergräva ideologiska föreställningar om det fria lönearbetet som en jämlik relation. Dessutom var de arbetsmarknadsrelationer som var i fokus för samhällsvägledningen ofta inbäddade och förmedlade genom olika statliga regelverk, exempelvis Arbetsförmedlingens nystartsjobb och arbetskraftsinvandring.

Nystartsjobb infördes 2007 och har varit ett verktyg för staten att försöka minska marginaliseringen på arbetsmarknaden. Sverige har ett av de största sysselsättningsglappen mellan inrikes och utrikes födda inom OECD-länderna, och nystartsjobben har varit ett sätt att öka efterfrågan på långtidsarbetslösa och nyanlända (Frödin & Kjellberg, 2020). Nystartsjobbet är ett anställningsstöd, där staten ersätter en del av lönen för att kompensera för den risk och osäkerhet som det kan innebära att anställa en långtidsarbetslös eller nyanländ. Anställningsstödet kan tolkas som ett uttryck för en avreglering och förstärkt

marknadisering inom arbetsmarknadspolitiken, då villkoren för att beviljas anställningsstödet inte föregicks av någon arbetsmarknadspolitisk bedömning utan förskjutits till relationen mellan arbetsgivare och arbetstagare, förutsatt att parterna kvalificerar sig för stödformen (Frödin & Kjellberg, 2020).

Said fick ett nystartsjobb på det ovannämnda städföretaget när han kom till Sverige. Han hade flytt från kriget i Syrien tillsammans med sin familj. Said arbetade på städföretaget under nästan två års tid, men hade nyligen blivit uppsagd på grund av arbetsbrist och behövde hjälp att ansöka om A-kassa. Han hade med sig flera dokument till Södra som han räckte över till Ahmed. Said var för sjukskriven för ryggont och reste sig upp flera gånger under samhällsväglingsmötet för att sträcka och vrida på sig. När han stod upp pekade han mot uppsägningen, som låg bland de andra dokumenten på skrivbordet, och vände sig till mig med frågan: "Varför?" Ahmed flikade in utan att svara Said, i stället förklarade han för mig att "när anställningsstödet tar slut från Arbetsförmedlingen blir man uppsagd".

En liknande bild presenterades av samhällsväglaren Derya på Norra. Hon var djupt kritisk mot nystartsjobben, och pekade på de motsägelsefulla konsekvenser som nystartsjobben kunde få för arbetslösa. Hon sade bestämt att "nystartsjobben gillar vi inte". Hon förklarade att personer som tar sitt första steg till arbetsmarknaden vänjer sig att arbeta, men att tolv månader med anställningsstöd går väldigt snabbt och efter det blir personen arbetslös igen. Efter nystartsjobbet får personen a-kassa under ett år, och om personen har barn under 18 år ytterligare 150 extra dagar, för att sedan få aktivitetsersättning under 450 dagar. Derya menade att personen blir en "hemmasittare" under denna period.

Ahmeds och Deryas iakttagelser kring nystartsjobbets användning har också uppmärksammats i tidigare forskning. Arbetsmarknadsforskarna Olle Frödin och Anders Kjellberg (2020) har intervjuat företagare som berättat att de använde subventionerade anställningar för att minska sina lönekostnader och få deras ekonomi att gå ihop. Utrikesfödda och nyanlända var särskilt utsatta och exploaterade inom ramen för de subventionerade anställningsformerna beträffande arbetstider, rätt till semester, obetald övertid och lönenivåer. Nystartsjobben, som var tänkta att öka sysselsättningen bland långtidsarbetslösa och nyanlända, bidrog samtidigt till att reproducera en etniskt segmenterad arbetsmarknad.

Om samhällsväglningen var en plats för att hantera konfliktfyllda och exploaterande arbetsmarknadsrelationer, framträdde också en bild av "arbetande fattiga" på medborgarkontoret. Det kunde vara personer som var behovsanställda och undersysselsatta, vilket gjorde att de behövde navigera såväl regelverk och aktiveringskrav som var riktade till arbetslösa som osäkra och tillfälliga anställningsformer.

Under en sen eftermiddag kom en kvinna i 40-årsåldern in på Södra för att få vägledning om vad hon skulle göra med en kallelse som hon hade fått till

kommunens arbetsmarknadsenhet. Jag hade uppmärksammat hur Leila, som arbetat på medborgarkontoret sedan uppstarten, stannat till vid kvinnan när hon kom in i väntedelen, kramat om henne och frågat hur det var med hennes barn. De hade skrattat och sett glada ut. När det var dags för kvinnans tur, fick hon träffa samhällsvägledaren Yasin. De pratade somaliska under mötet, men växlade ibland över till svenska. Hon berättade att hon fått ett deltidsarbete på 70 procent, och ville veta om hon var tvungen att gå på ett möte med arbetsmarknadsenheten. Yasin kunde inte svara på frågan, men erbjöd sig att ringa till handläggaren på ekonomiskt bistånd som skickat kallelsen.

Medan Yasin pratade med handläggaren i telefon ställde han frågor till kvinnan. "Tror du att du kommer att klara dig på lönen", frågade Yasin. Hon tittade frågande på Yasin, och upprepade att det är ett jobb på 70 procent, och lade till att hon har barn. Socialsekreteraren och Yasin räknade på hennes ekonomi och kom fram till att hon förmodligen behöver ansöka om ekonomiskt bistånd för att klara sin försörjning, men att hon inte behövde gå på mötet med arbetsmarknadshandläggaren.

Situationen som arbetande fattig gjorde att välfärdssystemets kontrollmekanismer och kringskurna egendomsrättigheter, som är utmärkande i regelverket för handläggningen av ekonomiskt bistånd, lagrades ovanpå lönerelationen och förstärkte en närvaro av tvång som utmanade en försörjningsprincip uppbyggd kring liberala fri- och rättigheter.

Vardagslivets predatoriska finansialisering och motstånd i den urbana periferin

Människors vardagsliv och ekonomiska relationer har alltmer kommit att genomträngas av finansiella logiker, instrument och praktiker (Martin, 2002). Finansialisering är ett begrepp som belyser en strukturell förändring av kapitalistiska ekonomier sedan 1970-talet och som kommer till uttryck i en mängd olika avseenden, däribland formandet av finansiella subjekt (Lapavistas, 2013). Vanligtvis kanske vi betraktar finansialiseringen i relation till den ökade skuldsättning inom boendet, pensionssparande i händerna på kapitalförvaltare, privatisering av välfärden genom stora vård- och skolkoncerner eller ökad makrotillsyn av finansmarknadernas funktionssätt. Men hur kommer finansialiseringen till uttryck bland fattiga och arbetslösa som är boende i marginaliserade bostadsområden?

Samhällsvägledningen visade sig vara en praktik som synliggjorde en uppsättning av olika predatoriska kredit- och låneformer som inkorporerade personer i finansiella ackumulationsprocesser genom skuldsättning (Desmond, 2016; Wang, 2018). Samhällsvägledningen blev här en praktik för att både stödja besökare att navigera relationer till fordringsägare och för att utbilda besökare i hur de kunde agera för att bli mera motståndskraftiga mot predatoriska skuldsättningsformer. Skuldsättningen, som en central del i en

finansialiserad kapitalism, var inte endast förbehållen marknadsrelationer utan fanns också närvarande i relationen mellan medborgare och kommunen.

Rafa hade nyligen kommit till Sverige på anknytning till sin 18-åriga son Najib. Samhällsvägledaren Fatmeh på Södra hjälpte Rafa att ordna med flera praktiska saker för att kunna börja leva i Sverige. Fatmehs prioriteringar under samhällsvägledningen vittnade om betydelsen att vägleda Rafa att bli ett finansiellt subjekt, det vill säga att få tillgång till de teknologier som Rafa behövde för att sköta bankärenden, betala räkningar och identifiera sig med hjälp av finansteknologier. Rafa hade öppnat ett bankkonto för några dagar sedan och behövde hjälp kring hur hon skulle gå tillväga för att använda banken. Fatmeh gick in på Swedbanks hemsida och hjälpte Halima med att starta upp ett Mobilt Bank-Id, ansluta E-fakturer till internetbanken, ansluta till Swish och ansluta hemförsäkringen till autogiro. Fatmeh förklarade att ”det är viktigt att allt blir rätt från början och att man inte hamnar efter”, och syftade på att nyanlända inte skall bli ekonomiskt skuldsatta. Samtidigt var detta motsägelsefullt i den aktuella kommunen, som nyligen hade fattat beslut att de skulle återkräva det ekonomiska bistånd som betalades ut i väntan på nyanländas etableringsersättning. Detta hade till följd att Rafas relation till kommunen skulle präglas mindre av en medborgarskapslogik och mera av ett fordringsförhållande, vilket i praktiken innebar att Rafa familj inledde sitt liv i Sverige och relation till det offentliga som skuldsatt.

Jackie Wang (2018) betraktar sådana former av statlig och kommunal skuldsättning av enskilda privatpersoner som ett uttryck för *parasitiska styrformer*, vilka kan leda till att personer inte längre känner sig hemma på platserna som de bor, lever och arbetar. Människor blir underkastade skuldens villkor som kringskar deras möjligheter att föreställa sig och planera en framtid. Utifrån en sådan argumentation får skuldsättningen av nyanlända – till exempel Rafa – en synnerligen motsägelsefull inverkan på mottagande och etablering.

Medborgarkontor har ofta ett uttalat uppdrag att vägleda kommuninvånare i konsumentärenden, men i praktiken var det inte i egenskap av konsument som besökare sökte vägledning utan som skuldsatta. De allra vanligaste skuldformerna bland personer som kom till medborgarkontoret var kopplade till kreditköp av konsumtionsvaror, obetalda hyror, elräkningar eller andra fakturer. Betalningar som hade förfallit såldes ofta vidare till inkassobolag som i sin tur ansökte hos Kronofogden för att få in sina fordringar.

Samhällsvägledaren Abdulkadir gick mot väntedelen av medborgarkontoret och ropade ut ”nummer tolv”. Det var strax innan lunchstängning och det värsta trycket av besökare hade lugnat ned sig något. Nummer tolv var en man i 35-årsåldern som ofta besökte medborgarkontoret. Vi hade inte hälsat på varandra tidigare. Han sträckte fram handen för att hälsa och sa ”jag jobbar inte”. Hans presentation av sig själv – som arbetslös i första hand – kan tolkas som en förklaring till varför han besökte medborgarkontoret. Han hade med sig två dokument till mötet: en betalningspåminnelse från Sergel Inkasso och ett

betalningsföreläggande från Kronofogden. Han sträckte över dem till Abdulkadir, som la dem på skrivbordet och gick igenom dem noggrant med hjälp av en penna.

Fakturan som hade gått till Sergel Inkasso avsåg ett köp av en mobiltelefon på kredit av Telia Finance. Mobiltelefonen hade kostat lite mer än 2000 kronor när mannen köpte telefonen av Telia. Fakturan till Sergel Inkasso hade ett belopp på sammanlagt 3300 kronor. Pappersdokumenten som låg på bordet hade en förhållandevis mystisk relation till varandra, de var ett uttryck för en ekonomisk värdeförändring som inte enkelt kunde uttydas från relationen mellan dokumenten. Hur kunde en mobiltelefon som hade kostat lite mer än 2000 kronor plötsligt ligga till grund för en skuld som uppgick till 3300 kronor?

Abdulkadir och mannen pratade med varandra om hur de skulle göra med fakturan och betalningsföreläggandet till Kronofogden. Det var mest Abdulkadir som pratade. Han förklarade för mig att ”man kan göra en avbetalningsplan”, men att de brukar vara väldigt hårda och det är viktigt hur man presenterar sig för att få till ett samarbete.

Abdulkadir ringde upp Sergel Inkasso för att försöka få till en avbetalningsplan på skulden samt att de skulle ta tillbaka sin fordran hos Kronofogden. Under telefonsamtalet uppstod det en förhandlingssituation. Mannen, som under större delen av mötet hade suttit tyst och tillbakadragen, lutade sig plötsligt fram mot skrivbordet och försökte påkalla Abdulkadirs uppmärksamhet. Han ville att Abdulkadir skulle säga till handläggaren att han kunde betala 2 000 kronor den 20 maj och 2 000 kronor den 26 maj. Sergel Inkasso gick inte med på det budet. De ville ha 1000 kronor direkt om de skulle ta tillbaka sin fordran från Kronofogden. Mannen accepterade budet och skulle betala in pengarna till Sergel Inkasso. När pengarna hade kommit in till Sergel Inkasso, lovade handläggaren att återkalla fordran.

Samhällsvägledningen blev i detta sammanhang en form av konflikthantering kring distributionen av finansiell profiter. Dessutom kunde avbetalningsplanen betraktas som en form av samtyckesproduktion till denna typ av finansialiserade ekonomi, där Abdulkadir spelade en viktig roll för att utbilda, informera och agera som en mellanhand mellan de två aktörerna. Samtidigt var samhällsvägledare på medborgarkontoren kritiska mot olika krediter, prenumerationer och taktiker som företag använder för att fiska pengar från fattiga. Många som kommer till medborgarkontoren uppbär ekonomiskt bistånd och har begränsade möjligheter att återbetala kreditköp. Ändå var det vanligt att samhällsvägledningen hanterade frågor om kreditköp hos personer som saknade arbetsinkomster och säkra återbetalningsmöjligheter.

Innan medborgarkontoret Västra skulle öppna pratade jag med samhällsvägledarna Karin och Fatima och pratade om deras arbete som samhällsvägledare. Karin berättade för mig att konsumentfrågor var vanligt förekommande bland de personer som kom till kontoret, och berättade om ett möte som hon hade haft under gårdagen:

Sen är det många som kommer med konsumentfrågor också som igår kom en kvinna som hade köpt ett par hörlurar och en sak till, två, för totalt 170 kronor på nätet, hon frågade, varför skickar dem 139 kronor i månaden, vad är det? Så jag fick ringa upp de för hon förstod inte och hade ingen inloggning så hon heller, och då sa de att när de skrivit på att de skulle handla där hade de blivit medlemmar för 139 kronor i månaden på det här företaget

Karin och Fatima mindes också hur det hade varit under sommaren på medborgarkontoret när det kommunala bostadsbolaget hade bytt TV-kanalerna till ComHem. Karin berättade att det hade skickats ut ett brev till alla boende i området att de inte behövde göra någonting utan skulle få ComHem. Sen efter några månader började det komma räkningar och personer förstod inte varför. Fatima berättade att till och med personer ”som varken hade TV eller internet fick ju räkningar”. Problemet var att det hade stått i brevet att om du inte gör någonting så fortsätter vi med kanalerna och efter de tre första gratismånaderna kommer det kosta 99 kronor per månad. Fatima förtydligade att det inte fanns något kontrakt eller liknande som du behövde skriva under. Det var många som betalade i flera månader i sträck innan de började reagera på varför de var tvungna att betala, och vissa valde att inte betala och kom med brev från Kronofogden till medborgarkontoret.

Fatima har uppmärksammat ett samband mellan den ökade digitaliseringen i samhället och företagens försäljningstaktiker. Hon beskriver försäljningen som en ”fälla”, och hur hon fått hjälpa besökare att försöka häva olika avtal.

Jag har fått ringa till många företag, comhem, telia och skälla ut dem för jag har ju fattat att den här säljaren har ju sålt nåt som personen inte ens förstår, jag sa det, den här personen pratar knappt svenska som jag står med och ni har ändå sålt nåt via telefon, det är ändå ganska hemskt grej att göra mot folk. Det är en fälla. Jag hör ju folk prata, de säger inte nej för de förstår inte vad det handlar om.

På medborgarkontoret Norra hade man arbetat intensivt med att göra boende i området medvetna om företag som tecknade avtal på olika abonnemangstjänster. Derya förklarade att ”när vuxna inte kommit in i samhället och inte kan systemet och är dålig på språket kan de bli utnyttjade”. Derya berättade att medborgarkontoret hade jobbat hårt med vad hon benämnde för ”företagsärenden” under 2016 och 2017. Det var olika företag som gick runt i området och knackade dörr för att teckna avtal kring olika TV- och internetjänster. Derya förklarade att företagen säger att ”de har den här tjänsten, som är så här billig och kostar så här”. Sedan frågar de om personerna är

intresserade och folk i området säger de bara ja, fortsatte Derya. Efter det har de tecknat TV-kanaler för 700 kronor och internet för 200-300 kronor.

Derya berättade att man på medborgarkontoret hade varit väldigt hårda kring de här ärendena och arbetat med att skapa en medvetenhet bland boende kring hur de skulle agera i relation till olika avtal och abonnemang. Derya och Adil hade sagt till personer att de alltid säga nej om någon knackar på deras dörr och ville sälja något och att de skulle begära att få information hemskickad till dem. Derya beskrev resultatet av medborgarkontorets ansträngningar:

Så nu är området medveten om att de ska vara försiktiga och medvetna om att de går runt och gör falska avtal med de och sen det är 12 eller 24 månaders bindningstid och vi har avslutat många de som var falska och sen vi informerar folket att de ska säga nej jag förstår inte, skicka hem information, nej tack, de behöver inte säga ja. Så nu när de vill göra nytt avtal brukar de komma till oss och är själv medvetna om att de inte behöver säga ja till allt som kommer.

Samhällsvägledningen på medborgarkontor i marginaliserade bostadsområden uppvisade hur samhällsvägledare och besökare försökte reglera olika finansiella relationer, ibland genom att få till formella avbetalningsplaner, utbilda personer att agera som ett finansiellt subjekt genom digitala finansteknologier, autogiron eller andra teknologier, eller genom en kritisk pedagogik med fokus på medvetandegörande och stärka personers kraft att säga nej. Vad som blev tydligt var att de predatoriska formerna av finansialisering utmanade föreställningar om ekonomiska institutioner konstruerade för utbyte, avtal och ett aktivt samtycke mellan jämlikar. I stället kunde vi se hur företag manipulerade det aktiva samtycke som krävs inom ramen för ekonomiska relationer, vilket skapade negativa konsekvenser som samhällsvägledningen fick kompensera för och försöka återbalansera.

Diskussion

Inte skriven

Referenser

- Prop. 1997/98:165, Utveckling och rättvisa – en politik för storstaden på 2000-talet.
- Allen, J., & Cars, G. (2017). The tangled web-neighbourhood governance in a post-Fordist era. In G. Cars, P. Healey, A. Mandanipour, & C. De

- Magalhaes (Eds.), *Urban governance, institutional capacity and social milieux* (pp. 90-105). London: Routledge.
- Andersson, R. (2006). 'Breaking Segregation'—Rhetorical Construct or Effective Policy? The Case of the Metropolitan Development Initiative in Sweden. *Urban Studies*, 43(4), 787-799. doi:10.1080/00420980600597608
- Andersson, R., & Holmqvist, E. (2019). *Grannskapseffekter och politik och planering för minskad segregation : Underlagsrapport till Jämlikhetskommissionen*.
- Andersson, R., & Musterd, S. (2005). AREA-BASED POLICIES: A CRITICAL APPRAISAL. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 96(4), 377-389.
- Askeland, G. A., & Payne, M. (2006). Social work education's cultural hegemony. *International Social Work*, 49(6), 731-743. doi:10.1177/0020872806069079
- Backvall, K. (2019). *Constructing the suburb: Swedish discourses of spatial stigmatisation*. Uppsala: Department of Social and Economic Geography, Uppsala University.
- Baeten, G., & Listerborn, C. (2015). Renewing urban renewal in Landskrona, Sweden: pursuing displacement through housing policies. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 97(3), 249-261.
- Bostedt, G. (1995). Medborgarkontor. *Statsvetenskaplig tidskrift*, 98(2).
- Botkyrka kommun. (1987). Pressmeddelande 1987-03-30.
- Brenner, N. (2004). *New state spaces: urban governance and the rescaling of statehood*. Oxford: Oxford University Press.
- Brenner, N., & Theodore, N. (2002). Cities and the Geographies of "Actually Existing Neoliberalism". *Antipode*, 34(3), 349-379. doi:10.1111/1467-8330.00246
- Bunar, N. (2011). Urban Development, Governance and Education: The Implementation of an Area-based Development Initiative in Sweden. *Urban Studies*, 48(13), 2849-2864. doi:10.1177/0042098010391302
- Buttigieg, J. A. (2013). Subaltern social groups in Antonio Gramsci's Prison Notebooks. In C. Zene (Ed.), *The political philosophies of Antonio Gramsci and BR Ambedkar* (pp. 35-42): Routledge.
- Cante, F., Hussain, A., Makori, T., Mohamed, S. Q., Osbourne, A., Pilo, F., . . . Suhail, A. (2023). MOVEMENT 3. NAVIGATING URBAN ARRANGEMENTS. *International Journal of Urban and Regional Research*, 47(3), 483-495. doi:https://doi.org/10.1111/1468-2427.13162
- Crehan, K. A. F. (2016). *Gramsci's common sense : inequality and its narratives*. Durham: Duke University Press.
- Dahlstedt, M. (2005). *Reserverad demokrati : representation i ett mångetniskt Sverige*. Umeå: Boréa.
- Dahlstedt, M. (2008). The Politics of Activation: Technologies of Mobilizing "Multiethnic Suburbs" in Sweden. *Alternatives*, 33(4), 481-504. doi:10.1177/030437540803300405
- Desmond, M. (2014). Relational ethnography. *Theory and Society*, 43(5), 547-579. doi:10.1007/s11186-014-9232-5

- Dikeç, M. (2017). *Urban rage: the revolt of the excluded*. New Haven: Yale University Press.
- Frödin, O., & Kjellberg, A. (2020). Anställningsbidrag: integration eller etnisk segmentering? *Arbetsmarknad & Arbetsliv*, 26(1), 30-52. Retrieved from <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kau:diva-77663>
- Garrett, P. M. (2020). Reflecting on Antonio Gramsci's Prison Notebooks. In C. Morley, P. Ablett, C. Noble, & S. Cowden (Eds.), *The Routledge Handbook of Critical Pedagogies for Social Work* (pp. 83-95). London: Routledge.
- Gramsci, A. (1926/1978). Some aspects of the southern question. *Selections from political writings (1921–1926)*, 441-462.
- Gramsci, A. (1971). *Selections from the prison notebooks of Antonio Gramsci*. New York: International publ.
- Grander, M. (2018). *For the Benefit of Everyone? Explaining the Significance of Swedish Public Housing for Urban Housing Inequality*: Malmö University.
- Grander, M., Roelofs, K., & Salonen, T. (2022). Area-based development initiatives: a means to an end or an end in itself? – a literature overview on the case of Sweden. *Nordic Social Work Research*, 12(2), 243-255. doi:10.1080/2156857X.2021.1997792
- Haglund, B. J. (2014). Från Samhällsanalys Till Samhällsinsatser- Malmökommissionen Visar Vägen. *Socialmedicinsk tidskrift*, 91(5), 415-418.
- Harvey, D. (2014). *Seventeen contradictions and the end of capitalism*. Oxford :: Oxford University Press, USA.
- Hedman, L., & Andersson, R. (2015). Etnisk segregation och inkomstsegregation i Sveriges tio största arbetsmarknadsregioner 1990–2010. In B. B. Roger Andersson & M. Gunnar (Eds.), *Mångfaldens dilemman : Boendesegregation och områdespolitik* (1 ed., pp. 15-38). Malmö: Gleerups Utbildning AB.
- Jazeel, T., & Legg, S. (2019). Subaltern Studies, Space, and the Geographical Imagination. In T. Jazeel & S. Legg (Eds.), *Subaltern geographies*. Athens: University of Georgia Press.
- Jensfelt, C. (1988). *Fittjamodellen: exempel på förnyelse av miljonprogrammet*. Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning:.
- Karlsson, S. (2016). *Områdesbaserad politik - möjligheter till strukturell förändring: lokalt utvecklingsarbete i marginaliserade bostadsområden i Malmö*. Stockholm: Kungliga Tekniska högskolan.
- Lapavistas, C. (2013). *Profiting without producing: how finance exploits us all*. London: Verso.
- Lombardi, S., & Vikström, J. (2019). Arbetsförmedlingens kontrollarbete, sanktioner och de arbetslösas sökbeteende *IFAU*.
- Mack, J. (2023). Modernism in the present tense: "Dangerous" Scandinavian suburbs and their hereafters. *Environment and Planning D: Society and Space*, 0(0), 02637758231182147. doi:10.1177/02637758231182147

- Martin, R. (2002). *Financialization of daily life*. Philadelphia: Temple University Press.
- Massey, D. (1995). *Spatial divisions of labour: social structures and the geography of production*. London: Macmillan.
- Modonesi, M. (2014). *Subalternity, antagonism, autonomy : constructing the political subject*. London: Pluto Press.
- Neergaard, A. (2015). Migration, Racialization and Forms of Unfree Labour. In C.-U. Schierup, R. Munck, B. Likic-Brboric, & A. Neergaard (Eds.), *Migration, precarity, and global governance: Challenges and opportunities for labour* (pp. 139).
- Palander, C. (2006). *Områdesbaserad politik för minskad segregation : en studie av den svenska storstadspolitiken*. Uppsala: Department of Social and Economic Geography, Uppsala University.
- Rikskriminalpolisen. (2014). Kriminella nätverk med stor påverkan på lokalsamhället.
- Scarpa, S. (2016). Looking beyond the neighbourhood: income inequality and residential segregation in Swedish metropolitan areas, 1991–2010. *Urban Geography*, 37(7), 963-984. doi:10.1080/02723638.2015.1123448
- Schierup, C.-U., Ålund, A., & Kings, L. (2014). Reading the Stockholm riots – a moment for social justice? *Race & Class*, 55(3), 1-21. doi:10.1177/0306396813509191
- SOU 2005:29. *Storstad i rörelse : kunskapsöversikt över utvärderingar av storstadspolitikens lokala utvecklingsavtal : slutbetänkande*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.
- Spivak, G. C. (1988). Can the subaltern speak? In C. Nelson & L. Grossberg (Eds.), *Marxism and the interpretation of cultures*. Houndmills: Mcmillian Education.
- Stigendal, M. (2016). *Samhällsgränser : ojämlikhetens orsaker och framtidsmöjligheterna i en storstad som Malmö*. Stockholm: Liber.
- Tahvilzadeh, N., & Kings, L. (2018). *Att göra kaos. Om förortspolitiken som urban styrregim och demokratiskt spel*.
- Thapar-Björkert, S., Molina, I., & Rana Villacura, K. (2019). From Welfare to Warfare: Exploring the Militarisation of the Swedish Suburb. In U. D. S. Suvi Keskinen & T. Mari (Eds.), *Undoing Homogeneity in the Nordic Region : Migration, Difference and the Politics of Solidarity* (pp. 141-161). London: Routledge.
- Thomas, P. D. (2023). *Radical Politics: On the Causes of Contemporary Emancipation*. Oxford: Oxford University Press.
- Thörn, H., & Polanska, D. V. (2023). Responsibilizing renovation: governing strategies and resistance in the context of the transformation of Swedish housing policy. *City*, 1-23. doi:10.1080/13604813.2023.2170694
- Thörn, H., Sernhede, O., & Lindgren, H. (2023). Ansvarets politik: kommunledd gentrifiering och hyresgästorganisering. In (Vol. 60:1, s. 57-81): Sociologisk forskning.

- Ulmestig, R. (2007). *På gränsen till fattigvård? : en studie om arbetsmarknadspolitik och socialbidrag*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
- Wallace, J., & Pease, B. (2019). Responding to neoliberalism in social work education: A neo-Gramscian approach. In S. Webb (Ed.), *The Routledge handbook of critical social work* (pp. 496-507). London: Routledge.
- Wang, J. (2018). *Carceral capitalism*. South Pasadena, CA: Semiotext(e).